УДК 81'374

Л.И. Яруллина

С. РАХМАНКОЛЫЙНЫҢ А.М. ГОРЬКИЙ ҺӘМ Ф.И. ШАЛЯПИН МУЗЕЕ ФОНДЫНДА САКЛАНА ТОРГАН «ТАТАРЧА-РУСЧА ЛӨГАТЬ» (1913) СҮЗЛЕГЕ

В фондах Музея А.М. Горького и Ф.И. Шаляпина хранится книжная коллекция, в которой есть труды, написанные на арабской графике. Этот материал, безусловно, является достаточно интересным объектом для изучения как в историко-культурном, так и в лингвистическом аспектах. Данная статья посвящена анализу одного из таких изданий, хранящегося в фондах музея. В работе рассматривается специфика передачи вокализма в татарско-русском словаре Султана Рахманкулый.

Ключевые слова: музейный фонд, коллекция, арабская графика, татарский язык, словарь, вокализм, графема.

In the Museum of A.M. Gorky and F.I. Chaliapin there is a book collection that contains works written in Arabic script. This material is of course quite an interesting object for study in both historical, cultural and linguistic aspects. This article is devoted to the analysis of one of these publications stored in the museum's collections. The work examines the specifics of the transmission of vocalism in the Tatar-Russian dictionary of Sultan Rakhmankuly.

Keywords: museum fund, collection, Arabic graphics, Tatar language, dictionary, vocalism, grapheme.

А.М. Горький һәм Ф.И. Шаляпин музее – Россиянең комплекслы профильле иң эре музейларының берсе. Ул күренекле рус язучысы, прозаик, драматург һәм җәмәгать эшлеклесе Алексей Максимович Горький (1868–1936) белән бөек рус артисты Федор Иванович Шаляпинның (1873–1938) тормышы һәм иҗатына багышланып, 1960 елдан федераль әһәмияткә ия булган тарихи һәйкәлләр реестрына кертелгән.

Музей үз фондында тарихи-мәдәни әһәмияткә ия булган 60 меңнән артык берәмлек саклый. Әйберләр фондында А.М. Горькийның, Ф.И. Шаляпинның мемориаль предметлары коллекциясе, татар язучыларының мемориаль истәлекләре һәм тарихи-көнкүреш коллекцияләре урын ала. Шулар арасында А.М. Горький белән Ф.И. Шаляпинның мемориаль предметлары коллекциясе аеруча зур әһәмияткә ия.

Фонд материаллары белән эш актуаль һәм гаять әһәмиятле юнәлешләренең берсен тәшкил итә. Ул үз эченә материаллар туплау, аларны барлау, саклау, теркәү, опись төзү кебек күптөрле процессларны ала.

Бүгенге көндә музей фондында, А.М. Горькийның һәм Ф.И. Шаляпинның мемориаль предметларыннан тыш, XIX гасыр ахыры – XX гасыр башына караган татарча фәнни хезмәтләр, сүзлекләр һәм матур әдәбият китаплары, газеталар һәм журналлар саклана. Музейга төрле елларда килгән әлеге язма мирас бүгенге көндә тулысынча диярлек системалаштырылган. Һәм ул шартлы рәвештә фәнни хезмәтләр, матур әдәбият әсәрләре, сүзлекләр, каталоглар, дини темага язылган китаплар, календарьлар дигән төрләргә бүленеп карала ала.

Музейда Г. Алпаровның «Хәреф вә имламыз» (1912), Г. Ибраһимовның «Татар сарыфы» (1915), «Имла, тел, әдәбият мәсьәләләре» (1924), Җ. Вәлидинең «Татар теленең грамматикасы» (1919), Һ. Максудиның «Төрки нәхүе» (1910), М. Корбангали, Г. Батталның «Ана теле методикасы» (1918) һ.б. фәнни китаплар саклана. Фондта урын алган сүзлекләрдән Г. Сәйфуллинның «Кечек лөгать» (1912), С. Җантуринның «Лөгать» (1911), С. Рахманкулов һәм Г. Кәрамның «Тулы рус-татар сүзлеге», С. Рахманколыйның «Татарча-русча лөгать» (1913) кебек хезмәтләрен атап үтәргә кирәк.

Болардан тыш музей фондында Г. Тукай, З. Бәшири, Һ. Такташ, Г. Ибраһимов, Г. Исхакый, Г. Коләхмәтов, Н. Думави, Ф. Әмирхан, С. Габделрәхимов, З. Кәримия, М. Гафуриларның «Үрнәк», И.В. Ермолаев, И.Н. Харитонов, Б.Л. Домбровский, бертуган Кәримовлар, Л.П. Антонов лито-типографияләрендә, «Мәгариф», «Өмид», «Милләт» матбагаларында гарәп графикасында дөнья күргән китаплар да саклана. Гомумән, музей фондындагы китаплар игътибарны үзләренең тематик төрлелекләре белән дә җәлеп итәләр.

Тел тарихы һәм татар тормышын диахроник яссылыкта өйрәнүчеләр өчен кызыклы чыганаклар саналган, XX гасыр башына караган гарәп графикасындагы газета-журналлар музей фондының аерым бер өлешен тәшкил итә. Алар арасында «Тәрҗеман» (1904. № 92, № 41, № 89), «Вакыт» (1907. № 204; 1910. № 581, № 618, № 674, № 693, № 695), «Йолдыз» (1909. № 412; 1915. № 1495, № 1490), «Аң» (1913. № 7, № 8, № 11, № 12; 1916. № 2, № 3), «Мәгариф» (1919. № 3; 1923. № (11) 1, № (12) 2, № (20–19) 10–9; 1924. № 1–2), «Сөембикә» (1914. № 21; 1915. № 4; 1916. № 5, № 8, № 9, № 10, № 12, № 13, № 20–21, № 22, № 23, № 24; 1917. № 11–12), «Шура» (1909. № 1–24) һәм башка газета-журналлар теркәлгән. Гомумән, фондта саклана торган мондый материаллар шактый кызыклы өйрәнү-тикшерү объектлары булып торалар һәм бай фактик материал туплауда ярдәм итәләр.

Китап фонды коллекциясендә аерым игътибар сораган шактый кызыклы хезмәтләрнең берсе – Солтан Рахманколыйның «Татарча-русча лөгат»е (1913).

С. Рахманколый, беренче чиратта, укучыга тәрҗемәче һәм журналист буларак билгеле [Бәширов, б. 157–159]. Тәрҗемә эшенә 1907 елдан керешкән автор А.С. Пушкиннан «Дубровский», «Алеко, яки Чегәннәр», «Борис Годунов», И.С. Тургеневтан «Яһүди», «Төтен», В.

Гюгодан «Вөҗдан газабы», шулай ук «Телләр тарихы», «Хәйванат» кебек фәнни-популяр жанрдагы әсәрләрне дә тәрҗемә итеп бастыра.

Солтан Рахманколый – татар мәгарифе өлкәсенә дә зур өлеш керткән шәхес. Аның «Татарча-русча лөгат»е, 210 битлек булып, 1913 елда Казанда И.Н. Харитонов лито-типографиясендә дөнья күрә. Автор әлеге басманың кереш сүзендә болай дип яза: «Бундан ике ел мәкъдам рус әлифбасы тәртибилә, ягъни рус сүзләренә татарча мәгънә бирелүб, “Русча-татарча мөкәмәл лөгать” китабы дөньяга чыкмыш иде. Бу лөгать китабы буенча татар сүзләринә русча мәгънә табу мөмкин булмыйча, рус сүзләринә татарча мәгънәләри генә табыладыр. Хәлбукә, рус сүзләринә татарча мәгънәләрен белү һәрвакыт кирәкле эш булган шикелле, татар сүзләринә русча мәгънә табу да атлаган саен тугры килмәкдәдер. Бенаэ галиә бу ихтияҗны йиңеләйтү ниятилә, татар әлифбасы тәртибилә татар сүзләринә русча мәгънә бирелүб, 10000 сүзне хавый ошбу «Татарча-русча лөгать китабы» язылды. Китабда ят лисанләрдән мәэхуз булган сүзләрнең кайсы телдән алынганлыклары күрсәтелде» [Рахманколый, б. 2].

Сүзлек үз эченә кеше тормышының төрле өлкәләренә караган, чоры өчен актуаль һәм шактый актив булган лексик берәмлекләрне ала. Әлеге хезмәт сүз һәм мәгънә җәһәтеннән генә түгел, ә лексик берәмлекләрнең язылыш үзенчәлекләре нисбәтеннән дә игътибарга лаек. Шул сәбәпле «Татарча-русча лөгать» китабында вокализмның бирелешенә берникадәр тукталып үтәргә булдык.

С. Рахманколыйның сүзлегендә сузык авазларны язуда бирү өчен, ا , ه , و , ۇ , ى графемалары һәм ئه, اۇ, ای, او диграфлары кулланыла.

Мәдле әлиф (**آ**) абсолют сүз башында килә һәм язуда **[а]** авазын гына күрсәтә: آباغا (абага – папоротникъ) (б. 3), آتا-آنا (ата-ана, родители) (б. 4), **آچلق** (ачлык – голодъ) (б. 5), **آداش** (адаш – одноименецъ, однофамилецъ), **آغاچ** (агач – дерево) (б. 13), **آغم صو** (агымсу – река, проточная вода) (б. 14), **آق قوش** (аккош – лебедь), **آقلق** (аклык – чистота) (б. 15), **آلطن** (алтын – золото) (б. 16), **آلماغاچ** (алмагач – яблоня), **آنالق** (аналык – материнство) (б. 17), **آول** (авыл – деревня) (б. 19), **آیرلمق** (аерылмак – разлучаться) (б. 20).

Мәдсез әлифнең (**ا**) вазифалары күбрәк булып, ул түбәндәге авазларга билге булып йөри. Сүз башында: **[а]** – **الماشو** (алмашу – обмен, размен) (б. 17), **ایرم** (аерым – отдельно), **ایراتا** (аерата, хосусый – особенно, исключительно), **ایرلو** (аерылу – разлука), **ایغر** (айгыр – жеребец) (б. 20). **[ә]** – **اخلا قلی** (әхлаклы – нравственный) (б. 22), **الفبا کتابی** (әлифба китабы – азбука) (б. 26). **[э]** – **ات بالاسی** (эт баласы – щенок, собачёнка), **اتمك** (этмәк – толкать, толкнуть), **اچکی** (эчке – внутренний) (б. 21), **اچمك** (эчмәк – пить) (б. 22), **ارله وچی خاتون** (эрләүче хатын – пряха) (б. 23), **المك** (элмәк – вешать, повесить) (б. 26). **[и]** – **اثبات قیلمق** (исбат кылмак – доказать, доказывать) (б. 21), **اختیارلی** (ихтыярлы – вольный, самостоятельный) (б. 22), **اسم** (исем – имя) (б. 24). **[ы]** – **اچقندرمق** (ычкындырмак – отцеплять, выпустить), **اچقنمق** (ычкынмак – отцепляться, слетать, вылетить) (б. 22), **ارغاق** (ыргак – крюк, крючок),

ارم (ырым – суеверный, обычай, суеверие), ارمچی (ырымчы – колдунъ), ازغش (ызгыш – ссора, спор) (б. 23), اشانمق (ышанмак – верить, доверять) (б. 24). **[о]** – الوغلق (олуглык – гордость, высокомерие) (б. 27) **[ө]** – امید (өмид – надежда, вера) (б. 27).

Сүз уртасында ا **[а]** һәм **[ә]** авазларын белдерә. Мисал өчен, آلباصتی (албасты – домовой) (б. 15), اورمانلق (урманлык – лес, леса, лесистая местность), اورناشمق (урнашмак – поместиться) (б. 31), اوصاللق (усаллык – жестокость, бесчеловечность) (б. 34), بالان (балан – калина) (б. 49), سوزچان (сүзчән – разговорчивый) (б. 119), کابسته (кәбестә – капуста) (б. 169), کاکره یمك (кәкрәймәк – искривляться), کاوش (кәвеш – калоши) (б. 170), یاناشه (янәшә – смежный, соседный) (б. 204).

Сүз ахырында исә бары **[а]** авазына гына билге булып йөри: آلما (алма – яблоко), آلقا (алка – серьги, серёжки), آنا (ана – мать, мама) (б. 17), اورتا (урта – середина, средний) (б. 30), اومارطا (умарта – улей) (б. 37), قز بالا (кыз бала – девочка) (б. 49), چاباطا (чабата – лапоть (лапти)) (б. 88).

Мәдле һәм мәдсез әлифләрдән тыш, **[а]** һәм **[ә]** авазларын сүзлектә نه диграфы, ه (ﻫ) хәрефе дә белдерә. Мәсәлән, сүз башы позициясендә نه диграфының **[ә]** авазын белдерүен карыйк: نه بی (әби – бабушка), نه ته چ (әтәч – петух), نه رکمه ن (әрекмән – лопух), نه رم مایی (әрем мае – репейное масло), نه رله ن (әрлән – кроликъ), نه شه کیلك (әшәкелек – испорченность, негодность) (б. 45), نه یلانچك (әйләнчек – вертячка) (б. 46).

ه (ﻫ) хәрефе дә сүз уртасында һәм ахырында **[а], [ә]** авазларын язуда белдерү өчен кулланыла: **[а]** – چاره سز (чарасыз – невольно, невольный) (б. 89). **[ә]** – اورمه کوچ (үрмәкүч – паук), اورمه له مك (үрмәләмәк – ползать, ползти), اورنه ك (үрнәк – образец, модель) (б. 31), اوزگه رش (үзгәреш – изменение, перемена) (б. 32), اوزه ك (үзәк – центр, середина, корень) (б. 33), اوله ن (үлән – трава) (б. 37). **[а]** – آطنه کیچ (атна кич – четверг) (б. 13), آقچه (акча – деньги), آلاپوطه (алапута – полынь) (б. 15), باقچه (бакча – сад) (б. 49), چغشقه (чыгышка – къ выходу) (б. 93), روسچه (русча – по-русски) (б. 112), طشقه (тышка – наружу) (б. 139), فایده (файда – польза, прибыль, выгода) (б. 150), قرمسقه (кырмыска – муравей) (б. 160). **[ә]** – ایوگه (өйгә – домой) (б. 44), اوزگه چه (үзгәчә – по другому, другим образом) (б. 32), اوستکه (өсткә – наверх, вверх) (б. 33), اوکچه (үкчә – пятка, каблук) (б. 36), فرشته (фәрештә – ангел) (б. 150).

[у] авазын язуда күрсәтү өчен автор او диграфына һәм و хәрефенә мөрәҗәгать итә. او бары сүз башында гына кулланыла. Мәсәлән, اوبرلی قارچق (убырлы карчык – ведьма, колдунья) (б. 27), اوراق (урак – серпъ), اورام (урам – улица) (б. 30), اورمان (урман – лес, роща) (б. 31), اوزمق (узмак – пройти, проходить) (б. 32), اوصاق (усак – осина), اوغچ (угыч – тёрка) (б. 34), اویماق (уймак – капёрсток) (б. 39).

و сүз уртасы һәм ахыры өчен характерлы: دوستلق (дустлык – дружба) (б. 108), صاندوغاچ (сандугач – соловей) (б. 129), طوتاش (туташ – барышня), طورغای (тургай – жаворонокъ) (б. 141), قوزغالاق

(кузгалак – щавель) (б. 165), قوناق (кунак – гость) (б. 167), ماتورلق (матурлык – красота, изящество) (б. 183), موللق (муллык – обилие, изобилие) (б. 191), الماشو (алмашу – обмен, размен) (б. 17), اوزشو (узышу – состязание), اوشبو (ошбу – этот, настоящий) (б. 33), اوقتو (укыту – учение, обучение) (б. 35), صاتو (сату – продажа) (б. 127), صلو (сылу – красивый, изящный), صو (су – вода) (б. 131), طاتو (тату – согласный, мирный) (б. 135).

[ү] авазы язуда шулай ук او һәм و билгеләре ярдәмендә белдерелә. Сүз башында әлеге вазифаны او диграфы үти: اوجه ت (үҗәт – упрямый, непослушный), اوچ آلمق (үч алмак – мстить, отомстить) (б. 29), اورده ك (үрдәк – утка) (б. 30), اوزكشی (үз кеше – свой человек) (б. 31), اوسملك (үсемлек – растение, растительность) (б. 33), اوگت (үгет – проповедь, уговаривание), اوگی آنا (үги ана – мачеха) (б. 36), اولچه و (үлчәү – весы, измерение) (б. 37).

و сүз уртасы һәм ахыры өчен хас: بورك (бүрек – шапка) (б. 55), چوكچ (чүкеч – молотокъ) (б. 95), سوزچان (сүзчән – разговорчивый) (б. 119), كوبلك (күблек – многочисленность), كوبه له ك (күбәләк – бабочка), كوپر (күпер – мостъ) (б. 172), اوله شو (өләшү – раздача) (б. 37), بور كو (бөркү – душно, душный) (б. 55), توزو (түзү – терпение), توزه تو (төзәтү – исправление, ремонтъ) (б. 71), چیگو (чигү – вышивание) (б. 97), كتو (көтү – стадо, толпа) (б. 170), كیتو (китү – уходъ, отъездъ) (б. 177), كیینو (киенү – одевание, костюмировка) (б. 180).

[о] авазын язуда бирер өчен автор اوٌ ,او диграфларын һәм وٌ ,و графемаларын файдалана. او һәм اوٌ сүз башы позициясендә киләләр: اوجماح (оҗмах – рай), اوٌچلی (очлы – острый), اوچقن (очкын – искра) (б. 29), اوخشاش (охшаш – сходство), اورلق (орлык – зерно, семя) (б. 30), اوزاق (озак – долго, долгий) (б. 32), اوٌزوٌن (озын – длинный), اوزونلق (озынлык – длина), اوستالق (осталык – искусство, специальность, мастерство) (б. 33), اوٌن (он – мука) (б. 38), اویوق (оек – чулок) (б. 39).

Сүз уртасында **[о]** авазын و һәм وٌ графемалары белдерә: بور چاق (борчак – горохъ), بورصق (борсык – барсукъ) (б. 55), توقماچ (токмач – лапша) (б. 72), دوشمان (дошман – враг) (б. 108), طوٌرنا (торна – журавль), طوزلی (тозлы – солёный) (б. 141), قوللق (коллык – рабство, неволя) (б. 166), قوٌیاش طوتلووی (кояш тотылу – затмение солнца, солнечное затмение) (б. 168), موٌڭ (моң – мелодия, гармония) (б. 191).

[ө] авазы сүз башында шулай ук او һәм اوٌ хәрефләре ярдәмендә күрсәтелә: اوچ قرلی (өч кырлы – трёхгранный), اوچ پوچماقلی (өчпочмаклы – трехугольный) (б. 29), اوٌرمك (өрмәк – лаять), اوره ك (өрәк – привидение, призрак), اوره ڭگی (өрәңге – клён) (б. 31), اوٌزلمك (өзелмәк – разрываться, оборваться) (б. 32), اولكه (өлкә – государство, область), اولوش (өлеш – доля, часть) (б. 37).

Сүз уртасында **[ө]** авазын و һәм وٌ графемалары белдерә: بوركوت (бөркет – орёлъ) (б. 55), توٌرگه ك (төргәк – свёртокъ), توٌرمه (төрмә – тюрьма, арестный домъ) (б. 70), چیه توٌشی (чия төше – вишнёвая

косточка) (б. 97), **دوگى** (дөге – рисъ) (б. 109), **سوينچ** (сөенеч – радость) (б. 120), **كوتوچى** (көтүче – пастух), **كُوزگى** (көзге – зеркало) (б. 174).

[ы] авазын сүз уртасында һәм ахырында язуда күрсәтү ى графемасына йөкләнә: **صاريلق** (сарылык – желтизна) (б. 127), **صييق** (сыек – жидкий, водянистый) (б. 133), **قاراڭغيلق** (караңгылык – темнота, тьма, мракъ), **قارشيلق** (каршылык – ослушание, противоречие) (б. 155), **قوريلق** (корылык – засуха) (б. 165), **اوقتوچى** (укытучы – учитель, преподаватель), **اوقوچى** (укучы – читатель) (б. 35), **اومارطه چى** (умартачы – пчеловод, пчеляк) (б. 37), **اوينچى** (уенчы – музыкант) (б. 39), **بالقچى** (балыкчы – рыбак) (б. 50), **جييلمالى** (җыелмалы – складной) (б. 88), **بالالر چاناسى** (балалар чанасы – салазки) (б. 91), **صاتوچى** (сатучы – продавецъ) (б. 127), **طابشلى** (табышлы – прибыльный) (б. 135).

[е], нигездә, ачык иҗекләрдә генә күрсәтелә, сүз уртасында һәм ахырында, үзенең калын пары кебек үк, ى ярдәмендә белдерелә: **كشيلك** (кешелек – человечность) (б. 171), **كمچيلك** (кимчелек – недостаток) (б. 172), **كيريلك** (кирелек – упрямство) (б. 177), **ايكنچى** (игенче – хлебопашецъ, земледелецъ), **ايلچى** (илче – посолъ, послан) (б. 43), **جير جيله گى** (җир җиләге – клубника) (б. 87), **چانچكى** (чәнечке – вилка, колючка) (б. 91), **كشى** (кеше – человек, субъект) (б. 171), **كوڭللى** (күңелле – весёлый, забавный, интересный) (б. 174). Кайбер очракларда мәдсез әлифкә дә сүз башында әлеге авазны белдерү бурычы йөкләнә: **انيكاش** (энекәш – младший брат) (б. 27).

[и] авазы сүз башында اِي диграфы ярдәмендә күрсәтелә: **ايتكچى** (итекче – сапожникъ), **ايدل** (Идел – Волга) (б. 40), **ايرته** (иртә – утро) (б. 41), **ايسكى** (иске – старый, старинный), **ايشكه ك** (ишкәк – весло) (б. 42), **ايكمه ك** (икмәк – хлеб) (б. 43), **ايمه ن** (имән – дуб) (б. 44).

Сүз уртасы һәм ахыры позицияләрендә әлеге вазифа ى хәрефенә йөкләнә: **تيزلك** (тизлек – скорость, быстрота) (б. 75), **تيگزلك** (тигезлек – равенство) (б. 76), **جيل** (җил – ветер), **جيله ك** (җиләк – ягода) (б. 87), **چيكسز** (чиксез – безграничный, неограниченный), **چيكله وك** (чикләвек – орех) (б. 97), **شيكه ر** (шикәр – сахаръ) (б. 126), **كيبتچى** (кибетче – лавочникъ) (б. 176), **كيچه** (кичә – вечер) (б. 177), **ميله ش** (миләш – рябина) (б. 192) , **چركى** (черки – мошка) (б. 93), **فانى** (фани – невечный) (б. 150), **فنى** (фәнни – научный) (б. 152), **نه نى** (нәни – маленький) (б. 196).

Шул рәвешчә, С. Рахманколыйның «Татарча-русча лөгать» сүзлеге, XX йөз башы орфографик традицияләрнең чагылышы булып, хезмәттә сузык авазларны язуда күрсәтү өчен традицион гарәп графемалары да, диграфлар да файдаланыла. Әлеге сүзлектә автор иске имлага да, яңа имлага да таянып эш итә. Аларны куллануда ниндидер бер системалылык күзәтелми.

Гомумән алганда, С. Рахманколыйның «Татарча-русча лөгать» сүзлеге татар теленең язу тарихын өйрәнүдә шактый кызыклы лингвистик чыганак булып тора һәм музейның китап фондында саклана торган мондый төр хезмәтләр алга таба да төрле аспектта өйрәнүне таләп итә.

Әдәбият

Бәширов Ф. Солтан Рахманколый (1888–1916) – язучы, тәрҗемәче, сүзлекләр төзүче // Татар әдипләре, мәгърифәтчеләре (XX йөз башы): Библиографик сүзлек. Казан: Алма-Лит, 2005. Б. 157–159.

Мәһдиев М. Солтан Рахманколыйның иҗат эшчәнлеге // Казан утлары. 1966. № 11. Б. 128–138.

Мортазина Л. Рахманколыйлар калдырган хәзинә // Шәһри Казан. 2008. 6 май.

Назипова Г.Р., Гаврилова М.Ф. Музей А.М. Горького и Ф.И. Шаляпина / Г.Р. Назипова, М.Ф. Гаврилова. Казань: Free Design, 2019. 38 с.

Рахманколый С. Татарча-русча лөгать. Казан: И.Н. Харитонов лито-типографиясе, 1913. 210 б.

Татар педагогик фикере антологиясе: 2 томда. 1 т. (борынгы төрки чор – XX гасыр башы) / ред.: Ф.М. Солтанов, М.М. Гибатдинов, Л.Р. Мортазина. Казан: Татар. кит. нәшр., 2014. 407 б.

Шляхтина Л.М. Основы музейного дела: теория и практика: учеб. пособие. 2-е изд. стер. М.: Высш. шк., 2009. 183 с.

Яруллина Ләйсән Илсур кызы,
филология фәннәре кандидаты,
А.М. Горький һәм Ф.И. Шаляпин музееның
музей предметларын саклаучысы